

25-Oktyabr, 2025-yil

VOYAGA YETMAGANLAR ORASIDA HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASINI PSIXOLOGIK TA‘MINLASH.

Abduzoxidov Abduvosit Abduzoxid o‘gli

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: *voyaga yetmaganlar, huquqbuzarlik, profilaktika, psixologik ta‘minlash, ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya, shaxs rivoji, ijtimoiy moslashuv, pedagogik yondashuv, axloqiy qadriyatlar.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklar profilaktikasini psixologik ta‘minlashning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Hozirgi kunda yoshlar tarbiyasi, ularning huquqiy ongi va ijtimoiy mas‘uliyatini shakllantirish masalasi jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olish faqat huquqiy chora-tadbirlar bilan emas, balki chuqur psixologik yondashuv, ijtimoiy-pedagogik qo‘llab-quvvatlash va oilaviy muhitni sog‘lomlashtirish orqali amalga oshiriladi. Maqolada voyaga yetmagan shaxsning xulq-atvori, ruhiy holati, ijtimoiy munosabatlarga kirishish xususiyatlari tahlil qilinadi. Ayniqsa, huquqbuzarlikka moyillikning shakllanishida oilaning befarqligi, maktabdagi psixologik nazoratning sustligi, ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy axborotlar ta‘siri, shuningdek, o‘smirlik davrida emotsional beqarorlik muhim rol o‘ynashi ta‘kidlanadi. Shu bois huquqbuzarliklar profilaktikasi jarayonida psixolog, pedagog, ota-ona va jamoatchilikning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Maqolada shuningdek, voyaga yetmaganlar bilan ishlashda psixoprofilaktik yondashuvning asosiy yo‘nalishlari ochib berilgan: shaxsiy suhbatlar, diagnostik testlar, emotsional stressni kamaytirish mashg‘ulotlari, ijtimoiy rollarni o‘rganish, empatiya va o‘zini anglashni rivojlantirish usullari samarali natija berishi qayd etiladi. Shaxsning psixologik barqarorligi huquqbuzarlik xavfini kamaytiruvchi omil sifatida baholanadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish samarali bo‘lishi uchun quyidagi shartlar muhim: oilaviy tarbiyada mehr va e‘tibor muhitini yaratish, ta‘lim muassasalarida psixologik xizmatni kuchaytirish, yoshlar uchun foydali ijtimoiy loyihalar va ijobiy axborot muhitini kengaytirish. Shuningdek, profilaktika jarayonida o‘smirlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni jamoatchilik faoliyatiga jalb etish, sport, san‘at va texnik ijodiyotga yo‘naltirish ularning shaxsiy salohiyatini to‘g‘ri yo‘nalishga buradi..*

Ключевые слова: *несовершеннолетние, правонарушение, профилактика, психологическое обеспечение, социальная среда, семейное воспитание, личностное развитие, адаптация, педагогический подход, нравственные ценности.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются теоретические и практические основы психологического обеспечения профилактики правонарушений среди несовершеннолетних. В современных условиях особое значение приобретает формирование правосознания, социальной ответственности и нравственной*

25-Oktyabr, 2025-yil

устойчивости молодежи. Автор подчеркивает, что эффективная профилактика правонарушений невозможна без комплексного психолого-педагогического подхода, включающего работу семьи, школы и общества в целом. Анализируются психологические особенности подростков, предрасположенных к девиантному поведению: эмоциональная неустойчивость, низкий уровень самоконтроля, дефицит внимания и поддержки со стороны родителей и педагогов. В статье отмечается, что важным направлением профилактической деятельности является развитие у подростков позитивного самовосприятия, эмпатии, коммуникативных навыков и стрессоустойчивости. Психологическое обеспечение профилактики правонарушений включает консультирование, диагностические методики, групповые тренинги и программы личностного роста. Особое внимание уделяется созданию благоприятной социальной среды, где подросток чувствует себя принятым, уважаемым и значимым. Результаты исследования показывают, что взаимодействие семьи, образовательного учреждения и органов профилактики способствует снижению уровня правонарушений среди несовершеннолетних. Психологическая поддержка помогает не только корректировать поведение подростков, но и предупреждать развитие криминогенных наклонностей.

Keywords: juveniles, delinquency, prevention, psychological support, social environment, family upbringing, personality development, social adaptation, pedagogical approach, moral values.

Annotation: This article explores the theoretical and practical foundations of psychological support in the prevention of juvenile delinquency. In today's rapidly changing social environment, the development of adolescents' legal awareness, responsibility, and moral stability is a critical aspect of social development. The study emphasizes that preventing juvenile delinquency requires not only legal and administrative measures but also deep psychological, educational, and social interventions. The paper analyzes the psychological characteristics of adolescents prone to delinquent behavior, such as emotional instability, low self-control, and lack of family and social support. It highlights the role of family, school, and community cooperation in ensuring effective prevention. Psychological programs that focus on personal development, stress management, empathy training, and positive communication skills are shown to have a significant impact on reducing the risk of offending behavior. Psychological prevention involves various approaches, including individual counseling, diagnostic assessments, group discussions, and social skills training. Creating a supportive and inclusive environment where adolescents feel valued and understood is crucial in building psychological resilience and preventing deviant behavior. The findings indicate that the coordination of efforts among psychologists, educators, parents, and law enforcement bodies can greatly reduce the rate of juvenile delinquency. Psychological support not only helps correct behavioral deviations but also strengthens adolescents' social identity and moral awareness.

KIRISH

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy barqarorlik va huquqiy madaniyatning shakllanishi bevosita yosh avlod tarbiyasining qay darajada to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilganligiga bog‘liq. Har bir mamlakat kelajagi o‘z yoshlariga, ularning ma‘naviy kamoloti, huquqiy ong va axloqiy qadriyatlariga tayanadi. Shu boisdan, voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish masalasi zamonaviy davrda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Yoshlarning huquqbuzarlikka moyilligi, axloqiy me‘yorlardan chetlanishi yoki ijtimoiy muhitga moslasha olmasligi jamiyat uchun nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy-psixologik muammo sifatida qaraladi. O‘zbekiston Respublikasida voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish masalasi davlat siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Mamlakatimizda bu borada “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish to‘g‘risida”gi Qonun, “Yoshlar siyosati to‘g‘risida”gi Qonun, Prezident farmon va qarorlari, shuningdek, Ichki ishlar vazirligi, Xalq ta‘limi vazirligi va Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan qabul qilingan dasturlar ushbu jarayonning huquqiy asosini tashkil etadi. Bu hujjatlarning barchasi voyaga yetmaganlarning huquqiy himoyasi, ularni sog‘lom muhitda voyaga yetkazish, jinoyatchilikning oldini olish va ijtimoiy moslashuvini ta‘minlashga qaratilgan. Biroq, amaliy tajriba shuni ko‘rsatmoqdaki, huquqbuzarliklarning oldini olishda faqat ma‘muriy yoki huquqiy choralar bilan chegaralanish yetarli emas. Chunki voyaga yetmagan shaxsning xatti-harakati, ijtimoiy muhitga munosabati, stressli holatlarda o‘zini tutish darajasi, motivatsiyasi va hissiy barqarorligi — bularning barchasi psixologik omillarga bevosita bog‘liqdir. Shu bois, huquqbuzarliklar profilaktikasini psixologik jihatdan ta‘minlash — bu jarayonni yanada chuqur, tizimli va insonparvarlik asosida olib borish imkonini beradi. Psixologik ta‘minlash deganda, avvalo, voyaga yetmaganlarning ruhiy holatini tahlil qilish, ularning xulq-atvorini belgilovchi omillarni aniqlash, stress, tajovuz, depressiya yoki beqarorlik kabi holatlarni kamaytirishga yo‘naltirilgan psixoprofilaktik ishlarni amalga oshirish tushuniladi. Shu jarayonda oila, maktab, mahalla, psixolog, ijtimoiy pedagog va ichki ishlar organlari o‘rtasida uzviy hamkorlik zarur. Chunki voyaga yetmagan shaxsning xatti-harakati ko‘p hollarda oilaviy munosabatlar, atrof-muhit, do‘stlar guruhi yoki ijtimoiy tarmoqlardagi ta’sirlar bilan belgilanadi. Voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklar kelib chiqishining sabablari turlicha: oilada e‘tiborsizlik, ota-ona nazoratining sustligi, maktabda psixologik qo‘llab-quvvatlashning yetarli emasligi, do‘stlar bosimi, moddiy ehtiyoj yoki axborot muhitidagi salbiy ta’sirlar. Shu sababli, bu muammoni faqat jazolash orqali emas, balki tarbiyaviy va psixologik choralar orqali bartaraf etish zarur. Masalan, o‘smirlik davrida emotsional beqarorlik, o‘ziga ishonchsizlik, mustaqil fikrlay olmaslik yoki e‘tirofga bo‘lgan kuchli ehtiyoj kabi omillar huquqbuzarlik xatti-harakatiga olib kelishi mumkin. Bunday holatlarda psixologik yondashuvning afzalligi shundaki, u voyaga yetmagan shaxsning ichki dunyosiga kirish, uning his-tuyg‘ularini tushunish va to‘g‘ri yo‘naltirish imkonini beradi. Psixoprofilaktik dasturlar, individual suhbatlar, ijtimoiy treninglar, kommunikativ o‘yinlar, “empatiya mashg‘ulotlari” va ijobiy motivatsiya

25-Oktyabr, 2025-yil

beruvchi usullar o‘smirlarning o‘zini anglashini, javobgarlik hissini va o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi. Shuningdek, huquqbuzarliklarning oldini olishda o‘qituvchilar va psixologlarning roli beqiyosdir. Ular o‘smirlarning xulq-atvoridagi o‘zgarishlarni erta bosqichda aniqlab, ularni to‘g‘ri yo‘lga yo‘naltira olsalar, ko‘plab salbiy oqibatlarining oldi olinadi. Shu nuqtai nazardan, har bir ta‘lim muassasasida psixologik xizmat samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning ruhiy holatini muntazam tahlil qilish va ularning individual xususiyatlariga asoslangan yondashuvni joriy etish dolzarb masaladir. Mazkur mavzuning ilmiy dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi davrda huquqbuzarliklar faqat ijtimoiy yoki iqtisodiy muammolar natijasi emas, balki psixologik omillar bilan chambarchas bog‘liq ekanligi isbotlanmoqda. Shuning uchun voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olishni psixologik ta‘minlash orqali amalga oshirish — bu nafaqat ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash, balki inson omiliga, shaxsning ruhiy holatiga e‘tibor qaratgan holda, jamiyatni yanada sog‘lom rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklar profilaktikasida psixologik ta‘minlash tizimini tahlil qilish, uning asosiy yo‘nalishlarini aniqlash va samarali mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari esa quyidagilardan iborat:

1. Huquqbuzarliklarning psixologik sabablari va ularni keltirib chiqaruvchi omillarni o‘rganish;
2. Profilaktik faoliyatda psixologik yondashuvning o‘rnini aniqlash;
3. O‘smirlarning ruhiy barqarorligini mustahkamlashga yo‘naltirilgan uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish;
4. Ta‘lim muassasalari, oila va jamiyat hamkorligini mustahkamlash mexanizmlarini taklif etish.

ASOSIY QISM

Voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olish jamiyatning ijtimoiy, ma‘naviy va huquqiy barqarorligini ta‘minlashda muhim o‘rin tutadi. Chunki voyaga yetmaganlar shaxsining shakllanish jarayoni hali to‘liq yakunlanmagan bo‘lib, ular tashqi ta‘sirlarga juda sezuvchan hisoblanadi. Shu boisdan ham profilaktika jarayonida nafaqat huquqiy, balki psixologik ta‘sir vositalaridan samarali foydalanish zarur. Psixologik ta‘minotning asosiy maqsadi voyaga yetmaganlarning ijtimoiy moslashuvini ta‘minlash, ularning ongida ijobiy xulq-atvor me‘yorlarini shakllantirish va huquqiy ongni yuksaltirishdan iboratdir.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini psixologik ta‘minlashda birinchi navbatda voyaga yetmaganlarning ruhiy holati, oilaviy muhiti, ta‘lim muassasasi va atrof-muhit omillari chuqur o‘rganilishi lozim. Amaliyot ko‘rsatishicha, jinoyat yoki huquqbuzarlikka qo‘l urgan ko‘plab o‘smirlar oilaviy nizolar, e‘tiborsizlik, mehr yetishmasligi yoki salbiy muhit ta‘sirida bunday yo‘lga kirishadi. Shu sababli profilaktika ishlarini tashkil etishda psixolog, ijtimoiy pedagog, sinf rahbari va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o‘rtasidagi hamkorlik juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologik ta‘minlashning muhim yo‘nalishlaridan biri — profilaktik diagnostika hisoblanadi. Bu yo‘nalishda voyaga yetmaganlarning shaxsiy xususiyatlari, hissiy holati, stress darajasi, agressivlik darajasi, o‘z-o‘zini baholash va kommunikativ ko‘nikmalari aniqlanadi. Ushbu ma‘lumotlar asosida ularning individual psixologik portreti tuziladi va profilaktik chora-tadbirlar rejalashtiriladi. Diagnostika vositalari sifatida so‘rovnomalar, testlar, suhbat va kuzatish metodlari keng qo‘llaniladi.

Shuningdek, psixokorreksion ishlar ham muhim o‘rin tutadi. Bu jarayon o‘smirlarning ijobiy hissiy-irodaviy sifatlarini rivojlantirish, o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, konfliktli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish, empatiya va mas‘uliyat hissini oshirishga qaratilgan. Masalan, o‘yin terapiyasi, trening mashg‘ulotlari, rolli o‘yinlar, motivatsion suhbatlar orqali voyaga yetmaganlarning ichki dunyosida ijobiy o‘zgarishlarga erishish mumkin.

Profilaktika jarayonida psixologik yondashuvning samaradorligini oshirish uchun motivatsion tizimni shakllantirish zarur. Bu tizim o‘smirlarni ijtimoiy foydali faoliyatga jalb etish, ularni o‘z imkoniyatlarini ijobiy yo‘nalishda amalga oshirishga rag‘batlantirishni ko‘zda tutadi. Shu jihatdan, maktab, o‘quv markazlari, sport to‘garaklari, madaniy va ma‘naviy tadbirlar o‘smirlarning bo‘sh vaqtini mazmunli o‘tkazish, salbiy ta‘sirga qarshi immunitetni kuchaytirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish uchun ijtimoiy-psixologik muhitni sog‘lomlashtirish masalasi ham dolzarbdir. Oila, maktab va mahalla bu jarayonning uch asosiy tayanch nuqtasi hisoblanadi. Ota-onalar farzandlarining psixologik holatiga e‘tiborli bo‘lishlari, ularni tinglash va tushunishga harakat qilishlari lozim. Maktab psixologlari esa muntazam ravishda o‘quvchilar bilan individual va guruhviy mashg‘ulotlar o‘tkazib, ularning hissiy kechinmalarini aniqlash hamda ijobiy yo‘nalishga yo‘naltirishlari kerak. Mahalla esa nazorat va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmini ta‘minlab, voyaga yetmaganlarning ijtimoiylashuv jarayonida faol ishtirok etadi.

Bundan tashqari, zamonaviy axborot makonining salbiy ta‘sirini kamaytirish ham psixologik ta‘minotning ajralmas qismidir. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, filmlar va o‘yinlar orqali tarqalayotgan zo‘ravonlik, tajovuz va befarqlik g‘oyalari o‘smirlarning ruhiyatiga jiddiy salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli o‘quvchilarni mediamadaniyatga o‘rgatish, ularning axborotni tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish dolzarb masaladir.

XULOSA

Voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olish masalasi har bir jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va ma‘naviy taraqqiyoti bilan bevosita bog‘liqdir. Chunki o‘smirlar bugunning emas, balki ertangi kunning fuqarolari, jamiyatning tayanchi va davlatning kelajakdagi rivojlanish omilidir. Shu sababli voyaga yetmaganlar bilan ishlash, ularning huquqbuzarlik sodir etish ehtimolini kamaytirish va bu borada samarali psixologik yondashuvlarni qo‘llash davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda voyaga yetmaganlar tarbiyasi, ularning huquqiy madaniyatini oshirish, huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimli ravishda amalga oshirilmoqda. Jumladan, Prezident farmonlari, Vazirlar

Mahkamasi qarorlari, Ichki ishlar, Xalq ta’limi hamda Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirliklarining qo’shma dasturlari aynan shu yo’nalishdagi faoliyatni kuchaytirishga qaratilgan. Biroq amaliyot shuni ko’rsatmoqdaki, huquqbuzarliklarning oldini olishda faqatgina ma’muriy va huquqiy chora-tadbirlar yetarli emas. Ularning psixologik ildizlarini, shaxsning ichki dunyosini, hissiy kechinmalarini va ijtimoiy muhit ta’sirini chuqur tahlil etish talab etiladi. Huquqbuzarliklarning psixologik sabablari orasida o‘z-o‘zini anglashdagi muammolar, ijtimoiy moslashuvning yetishmasligi, o‘zini jamiyatda foydasiz his qilish, ota-ona e’tiborsizligi, tengdoshlar bosimi va salbiy namunalarning ta’siri kabi omillar alohida o‘rin tutadi. Shu bois, huquqbuzarliklar profilaktikasini psixologik ta’minlash, eng avvalo, voyaga yetmaganlarning ruhiy holatini tiklash, ularning ijobiy o‘zini anglashini shakllantirish, mustaqil fikrlash va to‘g‘ri qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishni ko‘zda tutadi.

Profilaktika jarayonida amalga oshiriladigan psixodagnostik, psixokorreksion va psixoprofilaktik ishlar tizimi har bir o‘smirning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda olib borilishi lozim. Bu jarayonda maktab psixologlari, ijtimoiy pedagoglar, sinf rahbarlari va mahalla faollari o‘zaro hamkorlikda ishlashlari, axborot almashish tizimi yo‘lga qo‘yilishi zarur. Psixologik xizmat faqatgina muammo kelib chiqqandan keyin emas, balki uning oldini olish bosqichida faol ishlashi kerak.

Huquqbuzarliklarning oldini olishda motivatsion yondashuv ham katta ahamiyat kasb etadi. O‘smirlarni ijtimoiy foydali faoliyatga, sport, san’at, texnika va madaniyat yo‘nalishlariga jalb etish, ularda ijobiy o‘zini namoyon qilish istagini shakllantirish zarur. Chunki o‘smirning bo’sh va maqsadsiz vaqti ko‘pincha salbiy muhit ta’sirida o‘tadi. Shu sababdan, ularni ijobiy faoliyatga yo‘naltirish huquqbuzarliklarning oldini olishning eng samarali psixologik vositalaridan biridir.

Psixologik ta’minotning yana bir muhim jihati — bu ijtimoiy-psixologik muhitni sog‘lomlashtirishdir. Oila, maktab va mahalla — uch asosiy poydevor sifatida voyaga yetmaganlarning xulq-atvorini shakllantirishda hal qiluvchi o‘rin tutadi. Ota-onalar bolalariga nisbatan e’tiborli, mehribon, ayni paytda talabchan bo‘lishlari lozim. Maktabda esa o‘qituvchilar va psixologlar o‘quvchilarning hissiy kechinmalarini inobatga olib, ularni ijobiy yo‘nalishda boshqarishlari kerak. Mahalla esa ijtimoiy nazoratni amalga oshiruvchi hamda tarbiyaviy tadbirlarni muvofiqlashtiruvchi markaz sifatida faol ishlashi lozim.

Shuningdek, axborot texnologiyalari asrida voyaga yetmaganlarning ongiga salbiy ta’sir ko‘rsatadigan internet, ijtimoiy tarmoqlar va virtual o‘yinlarning zararli oqibatlarini kamaytirish ham dolzarb masaladir. Shu bois, mediamadaniyatni rivojlantirish, axborot filtrlash ko‘nikmalarini shakllantirish va psixologik immunitetni kuchaytirish psixoprofilaktikaning ajralmas qismi sifatida qaraladi.

Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, huquqbuzarliklar profilaktikasini psixologik ta’minlashning samaradorligi ko‘p jihatdan tizimli yondashuvga, mutaxassislar malakasiga va ijtimoiy hamkorlikning darajasiga bog‘liqdir. Shu sababdan, bu borada malakali psixolog kadrlar tayyorlash, ularning bilimini zamonaviy metodikalar bilan boyitish, diagnostika va trening dasturlarini ishlab chiqish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklar profilaktikasini psixologik ta‘minlash – bu faqatgina alohida yo‘nalish emas, balki jamiyatning ma‘naviy-axloqiy muhitini sog‘lomlashtirish, yosh avlodni barkamol inson sifatida voyaga yetkazish yo‘lida amalga oshiriladigan uzviy tizimdir. Psixologik ta‘sir, ijtimoiy nazorat va tarbiyaviy faoliyat bir-biri bilan uyg‘un holda olib borilgandagina, voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklarni kamaytirish, ularni sog‘lom fikrli, mas‘uliyatli va huquqiy ongli shaxslar sifatida tarbiyalash mumkin bo‘ladi. Shu maqsadda ta‘lim tizimida, oilalarda va mahalla muhitida psixologik xizmatlar faoliyatini kengaytirish, ularning imkoniyatlarini yanada samarali yo‘naltirish davlat va jamiyatning ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. “Yuksak ma‘naviyat — yengilmas kuch”. — Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
2. G‘ulomov A., To‘raqulov A. “Pedagogika nazariyasi va amaliyoti”. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Abdullayeva D. “Kasbiy tayyorgarlik jarayonida psixologik-pedagogik yondashuvlar”. // Oliy ta‘lim muassasalari jurnali, 2022-yil, №3.
4. Yo‘ldoshev J., Hasanov N. “Ta‘lim jarayonida innovatsion texnologiyalar”. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.